

PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ

Právo na vzdělání jako základ spravedlivé společnosti

Vzdělání je klíčovým pilířem každé demokratické a spravedlivé společnosti. Představuje nejen nástroj osobního rozvoje, ale především základní lidské právo a právo sociální, které je nezbytnou podmínkou pro dosažení rovnosti a plného sociálního začlenění. Tato koncepce je pevně zakotvena v řadě mezinárodních dokumentů, jako je Úmluva o právech dítěte a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, které jasně stanovují povinnost státu garantovat všem dětem právo na nepřetržité, kvalitní a dostupné vzdělávání. Na národní úrovni je u nás toto právo stvrzeno Listinou základních práv a svobod. Přestože právní rámec existuje, skutečná implementace tohoto práva v praxi se v České republice dlouhodobě potýká s výraznými překážkami, které vedou k systémové diskriminaci a segregaci zranitelných skupin dětí.

Vymáhání práva na vzdělání: Případ D. H., rozsudek a závazek k nediskriminaci

Historicky se nejzávažnější porušování práva na vzdělání v České republice projevovalo v etnické segregaci romských dětí. Tato praxe vyústila ve zlomový právní zásah ze strany Evropského soudu pro lidská práva (ESLP).

Závazek k desegregaci a nediskriminaci.

- Rozsudek D. H. a ostatní proti České republice (2007): ESLP konstatoval, že umístování romských dětí do škol pro žáky s lehkým mentálním postižením (LMP) představuje nepřímou etnickou diskriminaci, čímž stát porušil Evropskou úmluvu o lidských právech (článek 14 ve spojení s Protokolem č. 1). Tento rozsudek se stal primárním právním závazkem a katalyzátorem pro reformu školského systému.
- Systémová odpovědnost: Rozsudek upevnil chápání, že právo na vzdělání nelze naplnit, pokud vzdělávací systém záměrně nebo neúmyslně vytváří strukturální bariéry a diskriminační praktiky na základě etnického původu nebo postižení. Následná neefektivní reakce státu vedla v roce 2014 k zahájení řízení pro porušení povinnosti ze strany Evropské komise, což zvýšilo tlak na přijetí radikálnější legislativní změny.

Implementace práva na vzdělání: Novela 2016 a koncept podpory

Legislativní reakcí na mezinárodní tlak byla novela školského zákona č. 82/2015 Sb., účinná od září 2016, která měla systémově zajistit naplnění práva na vzdělání pro všechny děti prostřednictvím společného (inkluzivního) vzdělávání.

Posun k individualizovaným potřebám

Novela zavedla klíčovou změnu paradigmatu, jež je esenciální pro naplnění práva na vzdělání:

1. Od kategorizace k potřebám: Systém se posunul od kategorizace žáků na základě diagnózy (která vedla k segregaci) ke kategorizaci a financování konkrétních potřeb žáka. Tím se vzdělávání přestalo vnímat jako služba pro homogenní skupinu a začalo se orientovat na individuální právo každého dítěte na adekvátní vzdělávací podmínky.
2. Podpůrná opatření jako právní nárok: Byla zavedena škála podpůrných opatření (PO 1. – 5. stupně), která představují zákonný nárok žáka/kyně a rodičů. Tato opatření, včetně úpravy metod, kompenzačních pomůcek a asistenta/ky pedagoga, jsou klíčovým mechanismem pro zajištění rovného přístupu a jsou přímým vyjádřením snahy státu plnit právo na vzdělání v prostředí běžné školy.

Právo na vzdělání v inkluzivním prostředí by mělo věrněji odrážet různorodou realitu života a děti tak lépe připravit na zvládání běžných životních situací.

Trvalé porušování práva a segregace v praxi (realita 2025)

Přestože legislativa existuje, realita v České republice (rok 2025) ukazuje, že se bohužel stále setkáváme s naplňováním práva na vzdělání pouze na formální úrovni. Systém nadále generuje nerovnosti, což představuje trvalé porušování práva na vzdělání pro zranitelné skupiny.

Problém udržitelné podpory a byrokracie

Jedním z největších problémů je nestabilita klíčových podpůrných profesí (školní psychologové/žky a speciální pedagogové/žky, ŠP/ŠS), které jsou pro funkční inkluzi zásadní. Jejich financování z nestabilních evropských zdrojů brání školám ve vytvoření stálých a profesionálních podpůrných týmů.

Rodiče dětí se zdravotním postižením často čelí byrokratickým překážkám nebo odmítnutími ze strany škol akceptovat doporučení pedagogicko-psychologických poraden, což vede k faktické marginalizaci a segregaci těchto dětí. Tento nedostatek podpory a nepřízpůsobení školního prostředí v konečném důsledku narušuje právo dítěte na plnohodnotné vzdělání.

Přetrvávající etnická diskriminace

Nadále dochází k segregaci romských dětí, které jsou i po roce 2016 nadproporčně umisťovány do oddělených tříd nebo do speciálního školství. Tyto děti jsou v rozporu se svým právem na rovnost často oddělovány již od předškolního věku, přičemž rozvoj jejich vzdělání je ukončen předčasně z důvodu stereotypů a diskriminačních přístupů (Zdroj: Vláda slibuje neurčitou revizi inkluze, PAQ research).

Aktuální stav a politická rizika (2025/2026)

Konec roku 2025 a plánované kroky pro rok 2026 přinášejí do oblasti práva na vzdělání jak stabilizaci, tak i nová politická rizika.

Stabilizace právních garancí podpory (2025/2026)

Pro zajištění rovného přístupu a udržitelnosti práva žáka/kyně na podporu přijalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) klíčové finanční opatření:

- Pravidelnost financování: Od 1. ledna 2025 došlo k přesunu financování ŠP/ŠS z evropských projektů na národní přechodný mechanismus (ad-hoc normativ ze státního rozpočtu) (Zdroj: Informace pro základní školy k financování psychologů a speciálních pedagogů v roce 2025, MŠMT). Tato stabilizace je zásadní pro naplnění práva dětí na stálou podpůrnou péči.
- Systémové ukotvení: S účinností od 1. ledna 2026 má dojít v novele školského zákona k trvalému ukotvení pozic školních psychologů a speciálních pedagogů, kteří budou financováni parametricky pro větší školy přímo ze státního rozpočtu (Zdroj: Novela školského zákona - podpora ŠP/ŠS).

Politická revize a riziko omezení práva

V aktuálním politickém diskurzu dominuje požadavek na "zásadní revizi inkluze" (Zdroj: Nová koalice se shodla na revizi inkluze, Seznam Zprávy). Ačkoliv se neplánuje úplné zrušení inkluzivního vzdělávání, cílem revize je posílit kapacity speciálních škol a zřizovat více speciálních tříd pro děti s vážným postižením (Zdroj: Dojde k „zásadní revizi“ inkluze, ČT24).

Tento směr představuje potenciální riziko pro univerzálnost práva na vzdělání v běžném prostředí. Posílení segregace by mohlo opět vést k vytváření dvoukolejního systému, který byl v minulosti shledán diskriminačním a který potlačuje právo na rovné příležitosti.

Společenská odpovědnost za naplnění práva

Právo na vzdělání je základem spravedlivé společnosti a jeho naplňování je celospolečenskou odpovědností. K roku 2025 se Česká republika nachází v napětí mezi legislativním závazkem k inkluzi a praktickými nedostatky v implementaci, které vyvolávají politická volání po návratu k částečné segregaci.

Skutečné naplnění práva na vzdělání vyžaduje nejen stabilní a dostatečné financování pro podpůrný personál, ale hlavně hlubokou změnu hodnotového systému ve školách. Ta musí klást důraz na rovnost příležitostí a respekt k odlišnostem, aby se zamezilo dalšímu porušování práv zranitelných skupin a aby každé dítě mělo reálnou šanci rozvíjet svůj potenciál bez ohledu na své zázemí.

Použité a citované zdroje

Informace pro základní školy k financování psychologů a speciálních pedagogů v roce 2025. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), 2024.

<https://edu.gov.cz/informace-pro-zakladni-skoly-k-financovani-psychologu-a-specialnich-pedagogu-v-roce-2025/>

Novela školského zákona: Zlepšení podpory školních psychologů a speciálních pedagogů. Prahaskolska.eu, 2024.

<https://www.prahaskolska.eu/novela-skolskeho-zakona-zlepseni-podpory-skolnich-psychologu-a-specialnich-pedagogu/>

Nová koalice se shodla na revizi inkluze a růstu platů bezpečnostních složek. Seznam Zprávy, 2025.

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-nova-koalice-se-shodla-na-revizi-inkluze-a-rustu-platu-bezpecnostnich-slozek-289882>

Dojde k „zásadní revizi“ inkluze, zaznělo po jednání možné koalice. ČT24 (Česká televize), 2025.

<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/ano-spd-a-motoriste-maji-jednat-o-doprave-ci-skolstvi-366354>

Vláda slibuje neurčitou revizi inkluze, potřeba jsou ale hlavně peníze a lidi. PAQ research, 2025.

<https://www.paqresearch.cz/post/vlada-slibuje-neurcitou-revizi-inkluze-potreba-jsou-ale-hlavne-penize-a-lidi-2/>

Rozsudek D. H. a ostatní proti České republice. Evropský soud pro lidská práva, 2007.

Rozsudek je citován s odkazem na číslo stížnosti a datum, přičemž plný text je k dispozici v databázi ESLP. Stížnost č. 57325/00, rozsudek Velkého senátu ze dne 13. listopadu 2007.